

A SZOVJET ÁLLAM ÉS A KOMMUNISTA ÖNIGAZGATÁS*

P. SZ. ROMASKIN

A marxista—leninista elmélet egyik legfontosabb kérdése: az államnak a proletárforradalomban, a szocializmus és a kommunizmus építésében betöltött szerepe. A marxizmus—leninizmus klasszikusai megállapították, hogy a szocializmus felépítésének elengedhetetlen feltétele a proletárdiktatúra kivívása és a szocialista állam megteremtése. Az állam a szocialista átalakítás alapvető eszköze, fontos szerep betöltésére hivatott a kommunizmus kibontakozó építésének időszakában is.

Az új feltételek között, amikor a kommunista társadalom felépítése közvetlen gyakorlati feladattá vált, különösen aktuálissá lesz az állam szerepének, feladatának, funkcióinak és sorsának megítélése. Az SZKP programja a modern korszak marxista elemzéséből kiindulva és általánosítva a szocialista állam fejlődésének tapasztalatát a Szovjetunióban és más országokban tudományosan kidolgozta és kimutatta a szocialista államiság fejlődésének perspektíváját, annak kommunista társadalmi öngazgatásba való átnövését, kijelölte az államnélküli társadalomba való átmenet útját. A szocialista demokrácia további fejlődésének és az államépítésnek az SZKP programjában kidolgozott elméleti és politikai tételei új szakaszt jelentenek a marxista—leninista államelmélet fejlődésében.

A marxisták—leninisták az államot sohasem mint valami örök, hanem mint történelmi, átmeneti kategóriát szemlélték és szemlélik. Azt tanítják, hogy a kizsákmányoló társadalomban az állam az osztályok kibékíthetlenségének terméke, a kizsákmányoló kisebbség osztályuralmának eszköze a kizsákmányolt többség felett. Ez a lényege a modern imperialista államnak is. Külsőleg bármennyire demokratikus formákat mutat, bármennyire igyekszik szépíteni magát, mindig a tőke munka feletti uralmának eszköze marad és soha nem is lehet más. Mindaddig, amíg fennmarad a termelőeszközök

* Az itt közölt tanulmány P. Sz. Romaskin, a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának levelező tagja, a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Állam- és Jogtudományi Intézetének igazgatója által az európai szocialista államok akadémiai jogtudományi intézeteinek ez évi budapesti igazgatói értekezletén (1961. november 15—18.) tartott referátumának teljes szövege. Az értekezletről szóló beszámolót e szám lapjain közöljük. P. Sz. Romaskin előadását *Ficzero Lajos*, az MTA Állam- és Jogtudományi Intézetének munkatársa fordította magyarrá.

magántulajdona, mint azt Lenin mondotta, a legdemokratikusabb burzsoá köztársaság is elkerülhetetlenül a burzsoázia diktatúrája, a dolgozó többség elnyomásának gépezete marad. „Amerikában is, Franciaországban is, ezekben a hirhedt demokráciákban... napról napra egyre arcátlanabbá válik az imperializmus, annyi vadállat és ragadozó bújik elő, mint sehol másutt... A legdemokratikusabb köztársaság sem egyéb, mint parádés öltözet a legállatiasabb, legcinikusabb rabló számára, aki kész tönkretenni száz- meg százmillió embert.”¹ Mintha ma mondták volna. A militarista-antikommunista kábulat a nemzetközi csendőr szerepét betöltő USA-ban, a revansisták tevékenysége a Német Szövetségi Köztársaságban és a puccsisták kísérletei Franciaországban, Anglia és más NATO-országok kormányainak népellenes politikája világosan illusztrálja a hirhedt „szabad világ” államainak igazi lényegét. A Nagy Október győzelme után országunkban a párt és a nép első feladata volt a kizsákmányolók érdekeit kiszolgáló régi államgépezet szétzúzása és megsemmisítése, és helyébe a proletárdiktatúra létrehozása.

A proletariátus diktatúrája, mint a győztes munkásosztály politikai hatalmának új formája, teljesen új típusú állam. A proletárdiktatúra a demokrácia új formáját, a társadalom politikai szervezeteinek az összes előbbiektől különböző magasabb fokát képviseli. Igazi néphatalom, melynek élén a munkásosztály áll.

Miben áll a proletárdiktatúra történelmi hivatása? Összpontosítva kezében a nép gazdasági és politikai hatalmát, a következő alapvető, egymáshoz kapcsolódó sajátosságokkal rendelkezik. Először, hogy az országon belül a megdöntött kizsákmányoló osztályok ellen irányul. Másodszor a parasztság és más nem-proletár rétegek irányában a munkásosztály állami vezetésének eszköze. Harmadszor az egész társadalom viszonylatában pedig mint a gazdaság és kultúra szocialista átalakításának, a szocializmus építésének eszközeként jelentkezik.

A proletárdiktatúra annyi időn át marad fenn, amennyi szükséges ahhoz, hogy feladatait teljesítse. A munkásosztály a történelemben az egyedüli osztály, amelynek nem célja hatalmának véglegesítése. A kivívott államhatalmat a parasztsággal szövetkezve arra használja fel, hogy örökre megsemmisítse embernek ember által való kizsákmányolását, hogy megtörje a megdöntött kizsákmányoló osztályok ellenállását, hogy felépítse a szocializmust.

A szocialista forradalom által 1917 októberében megteremtett proletárdiktatúra országunkban teljesítette történelmi misszióját. A Szovjetunióban a szocializmus teljes és végleges győzelmet aratott. Népünk becsülettel megvédte a szocializmus világtörténelmi jelentőségű vívmányait az ellenséggel vívott harcban.

¹ Lenin Művei: 29. köt. Budapest, Szikra 1953. 51. old.

A társadalom szocialista átalakulásának folyamatában maga a proletárdiktatúra is változásokon ment keresztül. Országunkon belül a kizsákmányoló osztályok megszűntek, megszűnt ellenállásuk leküzdésének funkciója is. A szovjet nép megbonthatatlan erkölcsi-politikai egysége lehetővé tette, hogy a proletárdemokrácia mind jobban és jobban össznépi szocialista demokráciává váljék. A munkásosztály marxista—leninista ideológiája a nép minden rétegének ideológiájává, a munkásosztály célja: a kommunizmus felépítése pedig össznépi feladattá vált. A szovjet embereket céljuk eléréséért vívott harcukban a kommunista párt vezeti, amely a munkásosztály pártjából az egész szovjet nép pártjává vált.

A mi szocialista államunk további fejlődésének törvényszerű következményeként, és a kommunista társadalom kibontakozó építésének korszakába való átmenet eredményeként megszűnt egy osztály diktatúrájának szükségessége. A proletárdiktatúra állama össznépi szervezetté, az egész nép akaratát és érdekeit kifejező szervvé vált. Országunkban végbement gyökeres változások tudományos marxista—leninista elemzése lehetővé tette, hogy kommunista pártunk programjában a következő fontos következtetést vonja le: „Biztosítva a szocializmus teljes és végleges győzelmét, a kommunizmus első fázisának győzelmét és a kibontakozó kommunizmus építésének időszakába való átmenetet, a proletárdiktatúra teljesítette történelmi hivatását, és a belső fejlődés feladatai szempontjából a Szovjetunióban szükségtelenné vált.” Ez azt jelenti, hogy az elnyomás funkciója, azaz a diktatúra erőszak oldala túlélte önmagát, mert osztályértelemben vett elnyomásról tovább nem beszélhetünk. Természetesen, a proletárdiktatúra mint a munkásosztály vezetése, nemcsak elnyomást jelent, viszont elnyomás nélkül ez a vezetés már nem diktatúra.

A munkásosztály erkölcsi tekintélyénél, múltbeli forradalmi hagyományainál és a szocialista termelés rendszerében elfoglalt külön helyénél fogva most is a szocialista ideológia legkövetkezetesebb képviselője, a fegyelem és a szervezettség példaképe, a szovjet társadalom leghaladóbb, legszervezettebb ereje. Ezért mint arra a program is rámutat, a kommunizmus kibontakozó építésének időszakában is vezető szerepet játszik a társadalomban. A társadalom vezetőjének ezt a funkcióját a munkásosztály a kommunizmus teljes felépítéséig, az osztályok teljes megszűnéséig gyakorolja.

Az SZKP programjában megfogalmazott, a proletárdiktatúra történelmi szerepéről szóló új elméleti tétel a következő kérdések tisztázását teszi lehetővé.

Először különbséget kell tenni a „proletárdiktatúra” fogalma és a munkásosztály „hegemoniája” (vezetőszerpe) között. A második fogalom kronológiai értelemben szélesebb az elsőnél. A diktatúrát, mint a társadalom forradalmi átalakításának eszközét, a munkásosztály egy meghatározott történelmi időszakban gyakorolja, mégpedig a politikai hatalom kivívásának mozzanatától a szocialista forradalom alapvető feladatainak megvalósításáig.

A néptömegek vezetőjének szerepét a munkásosztály azonban már a szocialista forradalom győzelme előtt, a proletárdiktatúra kivívása előtt betölti és megtartja azután is, amikor a proletárdiktatúra állama össznépi állammá válik.

Másodszor: a program e tétele megállapítja, hogy a proletárdiktatúra nem a kommunizmus legfelső fázisáig, hanem a szocializmus végleges és teljes győzelméig, a társadalomnak a kommunizmus építése szakaszába való lépéséig szükséges.

Végül: e tétel nyomán nem marad kő kövön azoknak a burzsoá és reformista ideológusoknak az állításaiból, akik fáradhatatlanul a munkásosztály valamiféle egoizmusáról, a kommunistáknak az „erőszak”, a „diktatúrátum” stb. iránti odaadásáról beszélnek.

A szocialista állam, amely a munkásosztály és a parasztság szoros szövetségén alapszik, létrehozásának pillanatától fogva a nép óriási többségének állama, a dolgozók állama. Az osztálytársadalom viszonyai között lehetséges legnagyobb teljességgel biztosítja az igazi néphatalmat, a néptömegek demokráciáját. Apparátusa a dolgozókból áll és szoros kapcsolatban van a néptömegekkel. Lenin megjegyezte, hogy a szocialista állam a megdöntött osztályok vonatkozásában olyan mértékű erőszak alkalmazását jelenti, amely szükséges ellenállásuk letöréséhez. Ugyanakkor pedig nem egyszer aláhúzta, hogy a szocialista állam alapvető hivatása a termelőmunka, a kommunista építés feladatainak megvalósítása. „De nem egyedül az erőszak a proletárdiktatúra lényege és nem elsősorban az erőszak” — írta Lenin. „A proletárdiktatúra legfőbb lényege a dolgozók vezető osztagának, élcsapatának, egyetlen vezetőjének, a proletariátusnak szervezettsége és fegyelmezettsége. *A proletárdiktatúra célja, hogy megteremtse a szocializmust, megszüntesse a társadalom osztályokra tagozódását, dolgozóvá tegye a társadalom valamennyi tagját, és az embernek ember által való mindenféle kizsákmányolását megfossza talajától. Ezt a célt nem lehet egycsapásra elérni, ehhez a kapitalizmusról a szocializmusra való átmenetnek meglehetősen hosszú időszakra van szükség, azért is, mert a termelés átszervezése nehéz dolog, azért is, mert időbe telik, amíg az élet minden terén gyökeres változásokat hajthatunk végre, azért is, mert a kispolgári és polgári gazdálkodás megszokottságának hatalmas erejét csak hosszú, kitartó harccal lehet leküzdeni. Éppen ezért beszél Marx a proletárdiktatúra egész időszakáról mint a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet időszakáról.*”²

Más helyen meghatározva a proletárdiktatúra célját, Lenin rámutatott:

„A proletárdiktatúra sajátos formájú osztályszövetség a proletariátus, a dolgozók élcsapata és a dolgozók nagyszámú nem-proletár rétege (kispolgárság, parasztság, értelmiség stb.) vagy azok többsége között — szövetség a tőke

² Uo. 394—395 old.

ellen, szövetség a tőke teljes megdöntésére, a burzsoázia ellenállásának és restaurációs kísérleteinek teljes elnyomására, *a szocializmus végleges megeremtésére és megszilárdítására.*³ Ebből következik, hogy az átmeneti időszakot, a proletárdiktatúra időszakát Lenin a szocializmus építésével kapcsolta össze, és a proletárdiktatúra célját, történelmi hivatását a *szocializmus létrehozásában és megerősítésében* látta.

Ebben az értelemben szükséges megjegyezni, hogy különböztetni kell a szocializmus felépítéséig eltelt időszak (átmeneti időszak) és a kommunizmus kibontakozó építésének időszaka között. Az átmeneti időszak nem egy egységes gazdasági-társadalmi formációt képez. Ebben az időszakban a születő kommunizmus harcol a kapitalizmus maradványai ellen, hogy azokat teljesen felszámolja. Ebben az időszakban az állam mint a proletárdiktatúra állama, mint a proletárosztályharc eszköze jelentkezik.

A fejlett szocialista társadalomban, ahol a szocializmus egységes gazdasági rendszere uralkodik, olyan értelemben vett forradalmi harcról, amelyet az egyes osztályok vívnak egymás ellen, nem beszélhetünk. A szocialista állam a város és a falu dolgozóinak társadalma. Ennek megfelelően a proletárdiktatúra állama is a szocialista társadalom dolgozóinak össznépi szervezetévé válik, amely fennmarad a kommunizmus teljes győzelméig.

Mindez azt jelenti, hogy a mi szocialista államunkat többé nem jellemzi az államnak az az általános jellemvonása, amely szerint az állam egyik osztály elnyomásának gépezete a másik által, hiszen országunkban osztályelnyomásról szó sem lehet. Nem helytálló államunk vonatkozásában az a tétel sem, mely szerint az állam rendszeres erőszak alkalmazásának eszköze. Természetesen kényszerítő apparátussal mi is rendelkezünk és igénybe vesszük, amikor erre szükség van, azonban nem ez határozza meg államunk igazi lényegét. A modern szocialista államnak mint össznépi szervezetnek a feladata az osztály nélküli kommunista társadalom megteremtése, amelyben a termelőerők fejlődési foka lehetővé teszi a kommunizmus alapvének érvényesítését „Mindenkitől képessége szerint, mindenkinek szükséglete szerint”, és ahol az állampolgárok anyagi és kulturális színvonala olyan fejlettségi fokot ér el, amikor az állami kényszer alkalmazása teljesen elkerülhetővé válik.

A szocialista állam megteremtésének első napjaitól kezdve kifejezi a dolgozók legégetőbb érdekeit, a történelemben eddig nem látott igazi demokrácia megvalósítását jelenti. Ertérően az őt megelőző államoktól, nem a néppel szemben álló, tőle elválasztott idegen erő, hanem mindig összeforr a néppel, támaszkodik a népre. Mindez azt jelenti, hogy a szocialista állam nemcsak az állam új, hanem az állam legmagasabb típusa is, amely gyökeresen különbözik az őt megelőző államtípusoktól. A szocialista államnak éppen ez, az összes régebbi kizsákmányoló államoktól különböző sajátossága szolgáltatta

³ Uo. 387. old.

Leninnek az alapot annak megállapítására, hogy a szocialista állam fél állam, hogy „a szó igazi értelmében már nem is állam”.⁴

E sajátosság szocialista államunkat már létezésének kezdeti szakaszában is jellemezte. Annál is inkább jellemzi a mai modern államunkat. „A kommunizmusba való átmenet idején — írta Lenin — az állam még szükséges, de ez már átmeneti állam, nem állam a szó tulajdonképpeni értelmében”.⁵

A program meghatározza a szovjet szocialista állam alapvető, legfontosabb feladatait a kommunizmus kibontakozó építésének időszakában. A szocialista állam „arra hivatott, hogy megszervezze a kommunizmus anyagi és műszaki alapjának létrehozását, a szocialista viszonyok átalakítását kommunista viszonyokká, hogy ellenőrizze a munka és a fogyasztás mértékét, biztosítsa a jólét emelkedését; arra hivatott, hogy őrizze a szovjet állampolgárok jogait és szabadságát, a szocialista jogrendet és a szocialista tulajdont; a tudatos fegyelem és a munkához való kommunista viszony szellemében nevelje a néptömegeket; arra hivatott, hogy megbízhatóan szavatolja az ország védelmét és biztonságát; fejlessze a testvéri együttműködést a szocialista országokkal, védelmezze az egyetemes békét és normális kapcsolatokat tartson fenn minden országgal”.

Ennek megfelelően mind jobban és jobban előtérbe kerül államunknak a gazdaság és a kultúra területén kifejtett alkotó tevékenysége, mind jobban kibontakozik gazdasági-szervező és kulturális-nevelő funkciója.

A kommunizmus kibontakozó építésének időszakában megmarad és tovább fejlődik a szocialista tulajdon védelmének, mint a kommunizmust építő társadalom gazdasági alapja védelmének funkciója.

Az állam fokozottabban gondoskodik az egyén minden irányú fejlődéséről, tehetsége, képessége kibontakoztatása számára a legjobb feltételeket teremti meg; gondoskodik anyagi és szellemi szükségletei kielégítésének biztosításáról. Ez a szovjet állampolgárok jogainak és törvényes érdekeinek fokozottabb védelmét tételezi fel. Az állampolgárok törvényes jogainak és érdekeinek védelme a szocialista állam tevékenységének mindig egyik legfontosabb eleme volt, hiszen a szocialista állam tevékenységének legfőbb törvénye a dolgozó ember jólétéről, a nép szellemi és fizikai fejlődéséről való gondoskodás.

A kommunista társadalom kibontakozó építésének időszakában kedvező feltételek keletkeznek a munka és a szükséglet mértéke feletti ellenőrzés kifejlesztésére és teljes megteremtésére. Amíg a termelőerők fejlődési foka nem teszi lehetővé a társadalom minden tagja szükségletének teljes kielégítését, amíg a társadalomnak nem minden tagja tanult meg kommunista módon dolgozni, — azaz erejéhez mérten és attól függetlenül, hogy ilyen vagy olyan munka teljesítéséért milyen munkabért kap. —, mindaddig szükség lesz a munka és a szükséglet mértékének az állam által való ellenőrzésére.

⁴ Lenin Művei: 25. köt. Budapest, Szikra 1952. 425. old.

⁵ Uo. 497. old.

A párt — írja a program — abból a lenini tételből indul ki, hogy az elkövetkező két évtizedben a munka szerinti bér marad a dolgozók anyagi és kulturális szükségletei kielégítésének legfőbb forrása. A munka szerinti elosztás elvét a kommunizmus anyagi és szellemi előfeltételei megteremtésével párhuzamosan, fokozatosan felváltja a szükséglet szerinti elosztás kommunista elve.

Igen nagy jelentőségű a szocialista állam külső funkciója is. A hatalmas szocialista tábor létrehozásának eredményeként a szocializmus és a kapitalizmus erőviszonyai jelentősen megváltoztak a szocializmus javára. Ezzel kapcsolatosan megjelent a világháború elkerülhetőségének lehetősége is. Azonban a Szovjetunió és más szocialista országok megtámadásának veszélye még nem szűnt meg. Az imperialista államok nemcsak hogy nem fogadják el a Szovjetunió által javasolt és szigorúan nemzetközi ellenőrzés mellett megvalósítandó általános és teljes leszerelés programját, hanem tovább folytatják a fegyverkezési hajszát, tömegpusztító fegyvereket halmoznak fel és nyíltan fecsegnek olyan esztelen tervekről, amelyek célja a Szovjetunió és más szocialista országok háború útján való megsemmisítése. Igaz, hogy a Szovjetunióknak a belső feltételek szempontjából nincs szüksége hadseregre, azonban a külső támadás veszélye arra kényszeríti, hogy minden erővel erősítse védelmi képességét, hogy a legmodernebb fegyverekkel felszerelt erős hadserege és flottája legyen, mely képes mindennemű ellenség megsemmisítésére, amely megkísérli a szovjet haza megtámadását.

Mint a program megállapítja, „az SZKP a párt, az egész nép szent kötelességének, a szocialista állam egyik legfontosabb funkciójának tartja a szocialista haza védelmét, a Szovjetunió védelmének erősítését, a szovjet fegyveres erők ütőképességének fokozását”.

Következésképpen mindaddig, amíg az imperialista államok részéről fennáll a fenyegető agresszió veszélye, megmarad az ország külső támadás elleni védelmének állami funkciója is. „Államunk e funkciójának további erősítése — mondotta N. Sz. Hruscsov — nemcsak tőlünk és nem annyira tőlünk, mint ellenségeinktől függ. Minél kisebb lesz a külső támadás veszélye, annál kevesebb erőt és eszközt fogunk fordítani államunk e funkciójának megerősítésére.”⁶

Az új történelmi körülmények között különösen nagy jelentőségű a szovjet államnak az olyan funkciója, mint a béke megvédése és a különböző szociális rendszerű államok békés egymás mellett élésének biztosítása.

Az új viszonyok között mind nagyobb jelentőségre tesz szert a szocialista tábor országai baráti segítségnyújtásának és együttműködésének funkciója is. A szocialista országok kölcsönös viszonya a teljes egyenjogúság, egymás területi épségének, állami függetlenségének és szuverénitásának tiszt-

⁶ N. Sz. Hruscsov: A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 40 éve.

teletbentartása, egymás ügyeibe való be nem avatkozás elvein alapszik. De ezzel kölcsönös viszonyuk nem merül ki.

A szocialista országok érdekeinek és céljainak azonossága, a kommunizmus irányába való fejlődésük, a szocialista internacionalizmus szelleme, amely kölcsönös viszonyuk alapját képezi, a baráti segítségnyújtás alapján megvalósított gazdasági, politikai és kulturális együttműködésüket mind gyümölcsözőbbé teszi. Mindez elősegíti a nemzetek egymáshoz való közeledését és a kommunizmusban való egyesülését. „Ezen az alapon megy azután végbe gyakorlatilag még a legkisebb nemzeti surlódásoknak és a legkisebb nemzeti bizalmatlanságnak is teljes kiküszöbölése, ezen az alapon gyorsul meg a nemzetek közeledése és egybeolvadása, amelyet az állam elhalása fog betetőzni.”⁷

A szocialista vilárendszer országai baráti együttműködésének szervezése és fejlesztése minden szocialista állam fontos funkciójává vált. E funkció jelentősége mind jobban növekedni fog, különösen a szocialista országoknak a kommunizmusba való többé-kevésbé egyidejű átmenetének perspektívája szempontjából.

Az állam szerepének kérdése a kommunizmusba való átmenet időszakában kapcsolatban áll a jog szerepének kérdésével az adott időszakban.

A szovjet jog a szovjet állam és a kommunista párt politikájának egyik legfontosabb formája. Kifejezi a szovjet népnek a kommunista társadalom felépítésére irányuló akaratát, jelentős alkotó szerepet játszik, védi a szocialista társadalom minden becsületes dolgozójának érdekeit. A kommunista párt és a szovjet állam felhasználja a jogot arra, hogy a dolgozók milliós tömegeit a kommunizmus sikeres építése érdekében szervezze és mozgósítsa.

A szovjet jog társadalmi életünk számtalan oldalát szabályozza. Megállapítja a szovjet ember magatartásának szabályait és ezzel öntudatának emelését, magas erkölcsi tulajdonságainak kifejlődését segíti elő. Meghatározza az állampolgárok jogi helyzetét a Szovjetunióban, szabályozza a vállalatok, más szervezetek és intézmények tevékenységét. Szabályozza a szocialista társadalmi viszonyokat, előmozdítja új viszonyok keletkezését és fejlődését.

A szovjet állam a jogi normák által lehetővé teszi a kényszer alkalmazását is azok vonatkozásában, akik még megsértik a szocialista együttélés szabályait, akik öntudata még nem szabadult meg a múlt maradványaitól. De a kényszer soha nem volt a szovjet állam tevékenységének, a jogi normák realizálásának fő módszere.

A kizsákmányoló elemek felszámolásával a kényszer alkalmazásának szférája mind jobban és jobban leszűkül. Még szűkebbé válik a kommunizmus kibontakozó építésének időszakában. Jelenleg pl. olyan szerv, mint a rend-

⁷ Lenin Művei: 22. köt. Budapest, Szikra 1951. 340. old.

őrség, a társadalmi rend védelmének funkcióját a népi druzsinákkal együtt látja el, s ilyen módon mind jobban és jobban társadalmi jelleget ölt. A bíróságok tevékenysége mind szorosabban összekapcsolódik a társadalmi bíróságok tevékenységével, a társadalom széles tömegeinek a szocialista törvényesség megvédésében való részvételével, ami fejlődésünk irányát jelentősen befolyásolja. A bíróságok által alkalmazott büntetés mindinkább nevelő jellegűvé válik. Szabadságvesztésre csak olyan jogsértőket ítélnek, akiknek a társadalomtól való elkülönítése valóban szükségessé válik. A börtönök és más hasonló intézmények száma évről évre kevesebb országunkban. Ezek is mind jobban a nevelés eszközeivé válnak, és alapvető feladatuk a jogsértőknek a becsületes munkáséletbe való visszavezetése.

Ugyanakkor a kommunizmus építésének ügye szempontjából káros lenne igazságügyi szerveink szerepét lebecsülni. Amíg létezik a kapitalizmus, amíg a társadalom egyes tagjainak tudatában élnek a múlt maradványai, amíg követnek el büntetettek, addig ezek az állami szervek a társadalom széles rétegeinek közreműködésével kötelesek állandóan fokozni a harcot a szovjet jogrend megsértőivel szemben. Csakis ilyen úton lehetséges rövid idő alatt országunkban a bűnösség teljes felszámolását biztosítani.

„A kommunizmust építő társadalomban nincs helye jogsértésnek és bűnözésnek. Amíg azonban bűnözés előfordul, szigorúbb büntető rendszabályokat kell foganatosítani azokkal a személyekkel szemben, akik a társadalomra veszélyes bűncselekményeket követnek el, megszegik a szocialista együttélés szabályait, nem akarnak beleilleszkedni a becsületes munkáséletbe. Elsősorban a bűncselekmények megelőzésére kell összpontosítani a figyelmet.” A szovjet törvények végrehajtása már ma is a szocialista társadalom dolgozóinak erkölcsi kötelességévé vált. A törvények betartása az állampolgárok belső meggyőződéséből folyik.

Ilyen körülmények között mindjobban elmosódik a különbség a jog, mint az állam által létrehozott és az államhatalom szervei által alkalmazott szabályok rendszere és az erkölcs, mint közvetlenül a társadalom által létrehozott és a közvélemény erejével realizált erkölcsi követelmények kódexe között.

Így államunk gyakorlatában a közvetlen adminisztratív kényszerítést mindinkább a befolyásolás más formái váltják fel. Az állami kényszer mind jobban és jobban összekapcsolódik a társadalmi kényszer alkalmazásával, a nevelés és a meggyőzés különböző formáival.

A szocialista államiság fejlődése a kommunizmus kibontakozó építésének időszakában, annak kommunista társadalmi öngazgatásba való átnövését jelenti. Hiba volna úgy feltenni a kérdést, mintha az emberek a kommunista társadalom felépítése után az államot és a jogot alapjaiban megsemmisítik és azután mintegy „fehér lapon” megteremtik a kommunista társadalmi öngazgatást. A valóságban e fejlődés (mint ezt a szemünk előtt lejátszódó

folyamatok igazolják) teljesen más irányban halad. A kommunista társadalmi öngazgatás a szocialista társadalom fejlődéséből nő ki, a szocialista államiság fejlődésének eredménye.

A kommunista társadalom elemei a szocialista társadalom belső törvényszerűségének eredményeként keletkeznek, a szocialista társadalom fejlődési tendenciáinak kikristályosodásai. Az SZKP XXII. kongresszusán tartott beszámolójában Nyikita Szergejevics Hruscsov rámutatott arra, hogy a szocializmusból a kommunizmusba való átmenet elkerülhetetlen és törvényszerű folyamat, és hogy a kommunizmust nem lehet valamiféle fallal a szocializmustól elválasztani, hanem az az előbbiből nő ki és annak a folytatása.

A szocialista elvek uralkodóvá válását a kommunista társadalom elemeinek fejlődése kíséri. Így a kolhoztulajdon további megerősítése annak az ösztönösi tulajdonhoz való közeledését segíti, ami viszont jövőbeni egyesüléseket készíti elő, előmozdítja az egységes kommunista ösztönösi tulajdon kialakulását. A munka szerinti elosztás elvének további tökéletesítése az olyan társadalmi termékek előállításának növelésével párhuzamosan folyik, amelyeket a dolgozók szakképzettségétől és munkájuk eredményétől függetlenül osztanak el, az anyagi érdekeltség elvét pedig a munkához való erkölcsi ösztönzők egészítik ki.

A szocialista társadalom a kommunizmusba való átnövésének ezek a sajátosságai jellemzik a társadalom politikai alapjának fejlődését is. Egyrészt a szocialista államiság, másrészt a jövőbeni kommunista öngazgatás között elkerülhetetlen a történelmi folytonosság, a dialektikus kapcsolat.

A kommunizmus nem valami lezárt, hanem gyorsan fejlődő társadalom, amely állandóan növeli hatalmát a természet felett, szervezi az emberek munkáját és a termékek elosztását növekvő szükségletük szerint, irányítja a tudomány, a technika, a művészet további fejlődését. Következésképpen a szocialista állam által gyakorolt gazdasági szervező és kulturális nevelő funkció a kommunizmusban nemcsak hogy nem tűnik el, hanem mind jobban és jobban kifejlődik.

A kommunizmus mint az új termelési mód legmagasabb fázisa, a gazdaság és az egész termelői tevékenység tervezésének magasabb fejlődési fokát jelenti. Ezt bizonyítja az, hogy a tervezés jelentősége a szocialista társadalom fejlődése folyamán állandóan növekedik. Az igazgatás további demokratizálása a népgazdaság központosított állami vezetésének tökéletesítésével és megerősítésével párhuzamosan történik. Növekedik a kölcsönös kapcsolat a gazdaság különböző ágai és a különböző gazdasági körzetek között; egységes energiatermelő rendszerek jönnek létre; az automatizálás, az elektronika, az atomenergia alkalmazása hatalmas központi beruházásokat, a mechanizmusok tipizálását stb. teszi szükségessé. Mindez a népgazdasági tervezés szerepének emelkedéséről tanúskodik. Ez a tendencia kétségtelenül továbbra is folytatódni fog.

A tervezésnek a kommunista társadalomban megvalósuló sokoldalú fejlődése, amelyben minden termelési és öngazgatási egység az egységes, tervszerűen szervezett gazdaság keretein belül szerves kapcsolatban áll majd egymással, megfelelő szervek létrehozását teszi szükségessé, amelyek struktúrájuk, tevékenységük formája és módszere szempontjából természetesen nem lesznek egységesek. Ezek a szervek a lehető legdemokratikusabb elvek alapján épülnek majd fel: tagjaikat rendszeresen újra választják, a nép közvetlenül ellenőrzi tevékenységüket stb., és ami a legfőbb: a társadalmi öngazgatási szervek apparátusának dolgozói nem fogják az „igazgatásiak” külön kategóriáját alkotni.

Ha a szó valódi értelmében vett kényszerítő szerveknek a kommunizmusban meg is kell szűnnie — mint azt már Lenin megmondotta —, akkor „az olyan típusú apparátusnak, amilyen a Legfőbb Népgazdasági Tanács, növekednie, fejlődnie, erősödnie kell, teljes egészében átfogva a szervezett társadalom legfőbb tevékenységét”.⁸ Magától értetődik, hogy ez az apparátus teljesen elveszti politikai jellegét, megváltoznak munkájának módszerei és formái is.

Következésképpen a szocialista állam olyan alapvető funkciói, mint a gazdaság és a kultúra, valamint a nevelés és az oktatás igazgatása nem szűnnek meg, hanem a társadalmi fejlődés szükségleteinek megfelelően átalakulnak. A tervezés és a nyilvántartás szervei, a gazdaság és a kultúra vezetésének szervei, amelyek ma állami szervként léteznek, fokozatosan elvesztik politikai jellegüket és munkájukba bevonják majd az egész lakosságot, mind társadalmi szerveiken keresztül, mind pedig közvetlenül.

A tömegeknek az igazgatásban való általános részvétele nem fogja jelenteni a foglalkozások és a tevékenységi fajták anarchikus cserélgetését, a polgároknak a társadalmi igazgatásban való rendszertelen részvételét, mert ez elentmondana a magasszervezettségű társadalom alapelveinek. Ebből két elvi következtetés vonható le. Először: a polgárok a társadalmi igazgatási szervek munkájában való részvétele összhangban fog állni tudásukkal és szakmai képzettségükkel. Másodsor: a tömegeknek az igazgatási tevékenységbe való általános bevonása nem zárja ki olyan meghatározott személyek létezését, akik más munkával párhuzamosan megvalósítják a technikai igazgatás funkcióit is, így a tervezés, a nyilvántartás, a munkaerő elosztását stb. és akik hivatottak biztosítani a funkciók gyakorlásának folyamatosságát. Itt olyan magas képzettségű specialistákról van szó, akik képesek a társadalmi termelés szervezésének mindennapos feladatát teljesíteni.

Azonban ezeknek a specialistáknak tevékenysége, akik az igazgatás meghatározott társadalmi területein és általános szerveiben tevékenykednek, nem képez majd különálló szakmát. Ehhez hozzátehetjük még, hogy teljesen

⁸ Lenin Művei: 27. köt. Budapest, Szikra 1952. 414. old.

helytálló lesz a társadalmi szervezetek munkájának szervezésével speciálisan foglalkozó dolgozóknak közvetlenül a polgárok által való megválasztása és gyakori újraválasztása. Valószínű, hogy a kommunizmusban a különböző társadalmi szervek létrehozásának rendje lehetővé fogja tenni, hogy azok munkájában bármely polgár saját akarata szerint vehessen részt.

Következésképpen a kommunista társadalom távol áll attól a vulgáris elképzeléstől, amely szerint ez a társadalom félanarchikus, szervezetlen társadalom és amelyben mindenki azt tesz, amit akar. A kommunista társadalom magasfokú szervezett társadalom, amely öntudatos emberekből áll. Ügyeinek intézését meghatározott társadalmi mechanizmus, a társadalmi öngazgatás államnélküli rendszere végzi, amelynek magas erkölcsi tekintélye lesz a társadalom összes tagjai előtt.

Ez azonban nem fogja azt jelenteni, hogy a gazdaság és kultúra igazgatásának funkcióit a fejlődés valamelyik szakaszán a szakszervezetek vagy más társadalmi szervek veszik majd át. A kommunizmusban a társadalmi öngazgatás szervezetének új típusa jön majd létre. Egyesíteni fogja magában mindazt a hasznosat és jót, amit a párt, a szovjet és a szakszervezeti vezetés tapasztalata tartalmaz. „A fejlődés következtében a szocialista államiság fokozatosan társadalmi, kommunista öngazgatássá alakul át, amelyben egyesülnek a szovjetek, a szakszervezetek, a szövetségek és a dolgozók egyéb tömegszervezetei.” Nem lehet nem emlékezni arra, hogy éppen ezt a perspektívát rajzolták meg a kommunista mozgalom vezetői a szovjet hatalom első éveiben. A VIII. pártkongresszus határozata rámutatott, hogy „A szovjet osztályállam a szocialista gazdaság szervezetének tökéletesedésével párhuzamosan, mind jobban a termelés és az elosztás vezetését megvalósító és a kulturális igazgatási funkciókat ellátó szervekkel olvad össze. Megszabadulva osztályjellegétől az állam megszűnik államnak lenni és a gazdasági kulturális öngazgatás szervévé válik.”⁹

Hasonlóan áll a dolog a jog elhalásával kapcsolatban is. Amikor mi a jog elhalásáról beszélünk a kommunizmusban, akkor a jogi normák állam által kikényszeríthető jellegének elhalására gondolunk és nem azoknak a lehetőségeknek az elhalására, amelyeket az állampolgárok számára a demokratikus hagyományok, a szokások, a kommunista együttélés szabályai biztosítanak.

A jog elhalása nem az ember széles jogainak és szabadságának megszűnését jelenti, mint ezt az antikommunizmus ideológusai gyakran állítják. Pontosan fordítva. A jog elhalása, szokásokká és a kommunista együttélés szabályaiává való átalakulása egyáltalán nem vonja maga után az emberi szabadságoknak és jogoknak a szűkülését, hanem az egyéniség sokoldalú

⁹ Az SZKP. kongresszusainak, konferenciáinak és központi bizottságai plénumainak határozatai. I. Rész. 415. old.

felvirágozását jelenti. A kommunizmus új nagy emberi jogokat és lehetőségeket teremt minden dolgozó számára.

Ugyanakkor a jognak a kommunizmusban való elhalása egyáltalában nem azt jelenti, hogy a társadalomban már nem lesznek meghatározott magatartási szabályok. A kommunizmusban a jogok és a kötelességek szervesen egybekapcsolódnak, a kommunista együttélés egységes normáivá alakulnak át. Kialakulnak a kommunista együttélés egységes, általánosan elismert szabályai, amelyek megtartása az emberek szükségleteivé és szokásává válik. „Talán el lehet képzelni — mutatott rá N. Sz. Hruscsov —, szervezett emberi társadalmat a társadalom tagjai számára kötelező normák és szabályok nélkül? Hogyha mindenki megpróbálná a saját szubjektív elképzelését másokra rákényszeríteni, ha mindenki megpróbálná személyes ízlését és szokásait kötelező szabályként feltüntetni, akkor az emberek élete az ilyen társadalomban lehetetlenné válna és bábeli zűrzavar keletkezne.”¹⁰ Az együttélés szabályainak ez a természetes, szokásokból következő és a társadalom tagjainak magas öntudatával összhangban levő magatartása szükségtelenné teszi, hogy a társadalom az általa létrehozott magatartási szabályokat valamilyen speciális kényszerapparatús létrehozásával megerősítse, bíróságokat, rendőrségeket stb. hozzon létre.

Nincs kizárva, hogy a kommunista társadalom fejlődésének kezdeti szakaszán találkozunk egyes olyan kihágásokkal, amelyek a mai értelemben vett jogszabálysértésekre emlékeztetnek. Ezek pl. lehetnek olyan cselekedetek, amelyek hanyagsággal kapcsolatosak, vagy a köznapi élet különböző cselekedetei stb. Az ilyenféle kihágások leküzdésének szükségességéről beszélve Lenin rámutatott, hogy „ezek leküzdésére már nem lesz szükség különleges apparátusra, hogy maga a nép közvetlenül küszöböli ki ezeket, olyan könnyen és egyszerűen, ahogyan a civilizált emberek bármely csoportja már a mai társadalomban is szétválasztja a verekedőket vagy megakadályozza, hogy a nőkön erőszakot kövessenek el”.¹¹ A környezet gyors reagálása, az embereknek a társadalmi rend biztosítása iránt érzett belső szükséglete és meggyőződésük abban, hogy cselekedeteiket az egész kollektíva támogatja, teljesen elégségesnek bizonyul majd a lehetséges kihágások megszüntetésére.

A jog elhalásának folyamata, ilyen módon, ha azt dialektikusan értelmezzük, a szocialista jognak nem-jogi jellegű kommunista szabályokba való átfejlődését, átnövését jelenti. E szabályok betartásának biztosítására nem lesz szükség speciális állami kényszerítő apparátusra. Természetesen a magatartás kommunista szabályai nemcsak a mai jogi normákból fognak kinőni, hanem jelentős mértékben a szocialista társadalom erkölcsi és más speciális normáiból fejlődnek majd ki. De jelentős helyet foglalnak majd el e szabályok

¹⁰ N. Sz. Hruscsov: A művészet és az irodalom új sikerei felé, Kommuniziszt, 1961. 7. sz. 10. old.

¹¹ Lenin Művei: 25. köt. Budapest, Szikra 1952. 497. old.

között olyanok is, amelyek ma jogi normák formájában léteznek. Sok mai jogi norma elveszti jogi jellegét és a jövő kommunista társadalmának társadalmi normájává válik.

E normák rendszerének létrehozásában nagy szerepet játszik a szocialista állam és a közvélemény is. Ez azt jelenti, hogy a jog elhalása a kommunizmus kibontakozó építésének időszakában a szocialista törvényesség megerősítését teszi szükségessé s különösen fontos megjegyezni, hogy a kommunista társadalmi öngazgatás szervei és a szociális normák nem mások, mint a szocialista társadalom politikai szervezete fejlődésének törvényszerű eredményei.

*

Melyek a szocialista államiság társadalmi kommunista öngazgatásba való átnövésének fő irányelvei? Mint a program megállapítja, ezek a következők: a szocialista demokrácia nagymértékű kiszélesítése, az összes polgárok aktív részvétele az államigazgatás munkájában és a gazdasági és kulturális építés vezetésében, az államapparátus munkájának további megjavítása és a nép ellenőrző tevékenységének megerősítése az államapparátus tevékenysége felett.

A marxizmus—leninizmus abból indult ki, hogy a szocialista demokrácia fejlődése egyben a szocialista állam fejlődését és megerősödését is jelenti, a szocialista állam fejlődése pedig ugyanakkor a szocialista demokrácia fejlődését is jelenti, mert a „demokrácia szintén állam és hogy következésképpen a demokrácia is eltűnik, amikor eltűnik az állam”.¹²

A demokrácia fejlődésének perspektívájáról szóló kérdés az állam elhalásával összefüggésben szemlélve egyike azoknak az alapvető tételeknek, amelyből kiindulva a modern revizionisták igyekeznek a marxizmust revideálni. Azt állítják, hogy a demokrácia biztosítása csak az állam gyengítése és gyors elhalása útján lehetséges. Elméletileg a kérdés ilyen feltevése annak a meg nem értésén vagy megérteni nem akarásán alapul, hogy a demokrácia az államnak nem valamiféle ellentéte, hanem annak formája, hogy a szocialista állam megerősítése csak a szocialista demokrácia kiszélesítése útján lehetséges. Politikai értelemben a demokrácia és az állam problémájának revizionista értelmezése a szocialista állam likvidálására és meggyengítésére való felhívás, és végső soron a szocialista államnak burzsoá demokráciával és burzsoá állammal való felváltásához vezet. Sőt mi több, a revizionistáknak a „tisztá” demokráciáról vallott nézetei, amelyek megvalósítása a szocialista állam meggyengítését tenné szükségessé, a valóságban az ellenforradalom kibontakozását segíti elő. Nem véletlen, hogy a burzsoá reakció „a tisztá” demokrácia jelszavának segítségével próbált utat törni magának Magyarországon.

¹² Uo. 426. old.

Az államiság fejlődése — állítják a revizionisták — a szocialista viszonyok „bürokratikus deformálását” vonja maga után és az államot a társadalom szolgájából annak gazdájává teszi. Ebből vonják le az államnak a demokráciával való szembeállításáról szóló következtetésüket, ebből vonják le a „tisztá” demokrácia fejlődésének szükségességéről szóló következtetésüket, amely állítólag a diktatúra ellentéte és azzal szemben áll.

Az államról szóló revizionista koncepciót tükrözi többek között Lukics professzornak (Jugoszlávia) a varsói nemzetközi jogászkonferencián megtartott előadása is. Az igazgatási szerveket és a bírósági intézményeket a szocializmusban olyanoknak értékelte, amelyek „jelentős mértékben bürokratikusak” és megállapította, „hogya a szocialista jog és állam elhalása folyamatának közvetlenül a szocialista forradalom után meg kell kezdődnie és . . . annak gyorsan kell végbemennie”. Nagyon jellemző, hogy a kérdés ilyen felvetése A. T. van Mehren amerikai burzsoá professzor gyors egyetértésével találkozott, aki ebben Jugoszláviának a „zárt” társadalomból a „szabadabb” (értsd burzsoá) társadalom felé való evolúcióját vélte felfedezni. Ugyanebben az előadásában R. Lukics azt állítja, hogy „a szocializmusban az állam meggyengül és még a szocializmusban megszűnik létezni”. Ugyanezt állítja M. Popovics is. Az állam megerősítése — mondja ő — „A szocializmus” c. jugoszláv folyóirat hasábjain, elősegíti „az államapparátusnak a társadalomtól, azaz saját bázisától való eltávolodását, ami viszont attól az osztálytól való eltávolodást jelent, amelynek érdekében az állam fennáll”. Ebből azt a következtetést vonja le, hogy a hasonló jellegű eltávolodást a proletár állam csak saját gyengítése útján, csak teljes megszűnése útján kerülheti ki. Az ilyen revizionista „logika” tulajdonképpen az állam meggyengítésének szükségességét hirdeti az osztályellenség elleni harcban. Helyénvaló megállapítani, hogy a jugoszláv revizionisták elméleti tételei ellentétben állnak a jugoszláv állami gyakorlattal. Jugoszlávia államrendszerében egyáltalán nem észlelhetők olyan jelenségek, amelyek a jugoszláv hadsereg, igazságügyi szervek meggyengüléséről vagy pl. börtönök megszüntetéséről tanúskodnának.

A revizionisták a szocialista államot mint a néppel szemben álló erőt fogják fel. A revizionisták mindazokat a meghatározásokat és jellemvonásokat, amelyeket a marxizmus—leninizmus klasszikusai a kizsákmányoló állam vonatkozásában alkalmaztak, mechanikusan átültetik a szocialista államra is és arra törekednek, hogy megfosszák a munkásosztályt olyan hatalmas fegyvertől, amelynek segítségével az új társadalmat építi. A revizionisták revidéálják Lenin arról szóló ismert tételeit, hogy a proletárdiktatúra megjelenésének kezdetétől fogva különleges állam, olyan állam, ahol a többség demokráciája valósul meg, ahol a dolgozók demokráciája érvényesül, ahol a diktatúrát a kisebbség a kizsákmányolók felett gyakorolja.

A demokrácia és a diktatúra — tanította Lenin — az állam két oldala, amely utóbbi tulajdonképpen a két oldal egysége. A szocialista állam létezése

és megerősödése a szocialista demokrácia fejlődésének feltétele. Másrészt a szocialista állam megerősítése elképzelhetetlen a szocialista demokrácia széleskörű kibontakozása nélkül, a dolgozóknak az állami ügyek intézésébe való bevonása, öntudatuk emelése nélkül. A szocialista állam megerősítése elsősorban azt jelenti, hogy fokozottabban támaszkodunk a tömegek növekvő öntudatára. „A burzsoázia csak akkor ismeri el, hogy az állam erős, ha a kormányapparátus egész erejének latbavetésével odaterelheti a tömegeket, ahová a burzsoá vezetők akarják. Nekünk más fogalmunk van az erőről. Szerintünk az állam ereje a tömegek tudatosságában rejlik. Az állam akkor erős, ha a tömegek mindent tudnak, mindenről véleményt tudnak alkotni és mindent tudatosan tesznek.”¹³

A Szovjetunió állampolgárai öntudatának növekedéséről tanúskodik pl. az a tény, hogy a „kommunista munkáért” mozgalomban több mint 12 millió ember vesz részt. Ugyancsak erről tanúskodik a technikai haladásért vívott össznépi harc is. Csak a hét éves terv első két éve alatt 4 millió hatszázezer újítási javaslatot és találmányt nyújtottak be.

A szocializmus győzelmének eredményeként szocialista államunk igazi össznépi állammá vált. Államunkban megvalósult az öntudatlan, fegyelmetlen, a szocialista törvényeket és a szocialista együttélés szabályait meg nem tartó állampolgárok elenyésző kisebbségének a dolgozók többsége alá való rendelése. De az alárendelésnek ez a formája is elkerülhetetlenül megszűnik a kommunizmusban, amikor is minden ember öntudatosan teljesíti társadalmi kötelezettségét, önkéntesen alárendeli magát a termelési fegyelemnek és teljesíti a reá háruló társadalmi kötelezettségeket.

A revizionisták, akik összekeverik az állam és a demokrácia viszonyának kérdését, a demokrácia fejlesztését nem mint az állam formájának fejlesztését értelmezik, hanem az állammal párhuzamos, attól különálló folyamatként fogják fel. Szembeállítják az állam további demokratizálását és a társadalmi öngazgatás fejlődését, figyelmen kívül hagyva, hogy pl. a szovjetek mint az államhatalmi szervek, egyben a társadalmi öngazgatás szervei is, a legszélesebb társadalmi tömegszervezetek is.

A valóságban a szocialista demokrácia fejlődése *nem az állam megszüntetését és szerepének csökkenését jelenti*, hanem az államhatalmi szervek olyan átépítését, amikor a dolgozók széles tömegei a társadalmi szervezetek, így a szakszervezetek, a Komszomol stb. aktívan részt vesznek az állam ügyeinek intézésében. A szocialista demokrácia megerősítése nem a társadalom és a gazdaság centralizált vezetésének gyengülését, hanem a demokratikus centralizmus elvének megerősödését, azaz a helyi szervek öntevékenységeinek és kezdeményezésének az összállami érdekekkel összhangban történő

¹³ Lenin Művei: 26. köt. Budapest, Szikra 1952. 255. old.

kibontakoztatását, a központi szervek által megállapított népgazdasági tervek végrehajtását jelenti.

A revizionisták a centralizált vezetésben a helyi érdekek csorbítását látják. Ebben még csak nem is eredetiek. Hasonló gondolatokat fejtett ki már Eduard Bernstein, a revizionizmus megalapozója is, aki szintén tagadta a centralizált vezetés szükségességét. Lenin Bernsteinnel polemizálva mondogta: „Bernsteinnek, mint minden filiszternek, a centralizmus mint valami felülről elindított akarát tűnik, amelyet az alsóbb szervekre csak a hivatalnokok és a katonák képesek rákényszeríteni.”¹⁴

Lenin kifejtette és megalapozta a demokratikus centralizmus elvét, amely a szocialista állam tevékenységének alapjává vált. Az utóbbi években pártunk különösen sokat tett ennek az elvnek a további fejlődése érdekében. Gyökeresen megváltoztatták a tervezés rendszerét az állami vállalatoknál és a kolhozokban, a centrális vezetés elvének szigorú betartása mellett megerősödött a helyi kezdeményezés szerepe a népgazdasági tervek kidolgozásában. A gazdasági minisztériumok többségét megszüntették, az iparigazgatást a népgazdasági tanácsoknak adták át, amelyek kötelesek a népgazdasági terveket szigorúan teljesíteni, és kötelesek a káros helyi tendenciák érvényesülésének útját állni.

A szocialista demokrácia fejlődésének perspektívái szoros kapcsolatban állnak a társadalom politikai szervezetének a kommunizmus irányába való fejlődésével, a szocialista államiságnak a kommunista társadalom önigazgatásba való átalakulásával.

Történelmileg elemezve a demokrácia sorsát, Lenin a következőket írta: „Csak a kommunizmus képes valóban teljes demokráciát biztosítani és minél teljesebb lesz a demokrácia, annál hamarabb válik majd feleslegessé és hal el magától.”¹⁵

Mit értett ez alatt Lenin? Talán a kommunizmus nem valósítja meg az olyan demokratikus elveket, mint a személyiség szabadsága, vagy az emberek részvétele az igazgatásban? Vagy talán a társadalom elfordul attól a demokratikus elvtől, hogy a kérdéseket a többség akaratára szerinte döntsék el? Vagy talán el kell törölni a választást, a visszahívást, a nép előtti felelősség elvét? Nyilvánvalóan nem.

Éppen fordítva. A kommunizmusban éppen ezek az elvek és eszmék a legteljesebben és legkövetkezetesebben érvényesülnek majd. De akkor mit is jelent tulajdonképpen a demokráciának a kommunizmusban való elhalásáról szóló lenini tétel? Ez csupán azt jelenti, hogy az állam elhalásával együtt megszűnik a demokrácia mint politikai fogalom, hiszen ebben az értelemben a demokrácia az államnak, a hatalomnak a formája. A kommunizmusban a de-

¹⁴ Lenin Művei: 25. köt. Budapest, Szikra 1952. 401. old.

¹⁵ Uo. 496. old.

mokratikus igazgatás elveszti politikai jellegét, következésképpen öngazgattá válik.

Tehát a demokrácia nem az állam ellentéte, hanem ennek formája és ezért reá ugyanolyan sors vár, mint az államra, vagyis ugyanígy elhal mint az állam, más szavakkal kommunista társadalmi öngazgatásba nő át. De ez csak a véglegesen győzött és megerősödött szocializmusnak a teljes kommunizmusba való átmenete folyamán valósul meg.

A kommunista párt programja kijelöli a szocialista demokrácia kibontakoztatásának és tökéletesítésének útját.

Egyik ilyen út a dolgozók küldötti szovjetjei, mint az állami és a társadalmi szervek sajátosságait magában egyesítő szervezetek szerepének növelése. A kommunizmushoz való közeledés folyamán a szovjetek mindinkább mint társadalmi szervezetek jelentkeznek, amelyek tevékenységében a tömegek közvetlenül vesznek részt. Az állampolgárok mind nagyobb számban vesznek részt a szovjeteken belül létrehozott bizottságok, inspekciónak, tanácsok és más hasonló szervezetek munkájában. Már most is nagy jelentőségük van az egyes helyeken létrehozott társadalmi alapon működő szakigazgatási szervezeteknek, amelyek a végrehajtóbizottságok szakigazgatási osztályait váltják fel. Pl. a szverdlovszki területen több mint 100 ilyen szakigazgatási osztály működik, ahol nagy számban felváltották a társadalmi munkások az apparátus fizetett dolgozóit. Ugyanilyen osztályok működnek a moszkvai, lvovi, az ivánovi és más területeken is. A társadalmi szakigazgatási osztályokon dolgozó állampolgárok közvetlenül részt vesznek az igazgatás funkcióinak megvalósításában, de nem szakadnak el alapvető termelési tevékenységüktől sem. Nagyon értékes tapasztalatokra vezetett a társadalmi alapokon létrehozott tanácsoknak és bizottságoknak a végrehajtóbizottság szakigazgatási osztályain és szervein belüli tanácsadó testületekként való működése.

A társadalmi elem megerősödéséről — a szovjetek tevékenységében — tanúskodik az olyan öntevékeny szervezetek megjelenése is, mint az utca és a körzeti bizottságok, mint a könyvtári és gyámhatósági tanácsok, mint az építési és szociális, kulturális tanácsok stb. Az ilyen szervezetek munkájában az állampolgárok ezrei vesznek részt. A volgográdi területen pl. az ilyen öntevékeny szervezetek munkájában kb. 200 000 ember, Moszkvában kb. 220 000 ember vesz részt. A meggyőzés módszerét alkalmazó, a szovjeteken belül társadalmi alapon működő szervezetek mindjobban és mindjobban, mint a kommunista öngazgatás egészséges és perspektívikus hajtásai jelentkeznek. E szervek tevékenységében ugyanúgy, mint a társadalmi szervezetek munkájában gyakorlati megvalósítást nyer az a lenini gondolat, amely szerint a dolgozók ingyenesen és önkéntesen vesznek részt az állami funkciók realizálásában. A különböző fokozatú szovjetek kölcsönös viszonya szempontjából nagy jelentősége lesz a demokratikus centralizmus elve további

fejlődésének is. Az alsóbbfokú szovjetek önállóságának további növekedése szorosan összekapcsolódik az egész szovjet rendszeren belül meglévő kölcsönhatások alapján a központi vezetés megerősödésével. Ezáltal biztosítva lesz az állami érdekeknek a helyi érdekekkel való összhangja, a részleges és a helyi érdekek alárendelése a nép közös érdekeinek.

Az állami szervek munkájában további jelentőséghez jutnak olyan demokratikus elvek is, mint az államapparátus minden dolgozójának választóhatósága, visszahívása, beszámolási kötelezettsége és munkájának ellenőrzése. A kommunista öngazgatás jövőbeni szerveinek példájaként megemlíthetjük a nemrég átszervezett mezőgazdasági minisztériumot és annak helyi szerveit, amelyek tevékenysége „nem a direktívákra, nem a parancsokra, hanem a megalapozott rekkommendációkra, a gazdasági vezetés és szervezés legjobb tapasztalatainak a kolhozok és a szovhozok számára történő bemutatására épül”.¹⁶

A Kommunista Párt programtervezete kidolgozta azokat a fontos irányelveket, amelyek a demokratikus elvek mindenirányú fejlesztését és tökéletesítését szolgálják az államigazgatásban.

Elsősorban meg kell jegyezni, hogy a szovjetek munkájának további javítása és munkájukba annak érdekében való új erők bevonása, *hogy az államigazgatás iskoláját a dolgozók új százazrei és milliói járják ki*, — célszerűvé vált minden választás alkalmával a *szovjet küldötteinek legalább egyharmadát felújítani*.

Vezető szervekbe a tehetséges emberek mind szélesebb bevonása céljából, valamint, hogy az államigazgatás egyes dolgozói által elkövethető visszaélés lehetőségét kizárják, a párt szükségesnek látja a vezető szervek összetételének rendszeres felújítását. Célszerű azt az alapelvet érvényesíteni, amelynek értelmében az össz-szövetségi és a köztársasági szervek vezető dolgozóit tisztségükbe maximálisan háromszor egymásután választhatják meg. Azokban az esetekben, amikor a dolgozó általánosan elismert személyi képességei hasznossá és érdemessé teszik őt arra, hogy valamilyen vezető szervben továbbra is tevékenykedjen, lehetővé kell tenni az ilyen személyek többszöri újraválasztását is. Ebben az esetben azonban az adott személy megválasztásához a szavazók legalább háromnegyedének szavazata szükséges. Nagymértékben megnő a szovjet küldöttek szerepe is. A program rámutat, hogy a szovjet minden küldötte köteles az állami tevékenységben aktívan részt venni és köteles meghatározott munkát végezni. Ezzel kapcsolatban jelentősen megnőtt az állandó bizottságok szerepe. A Legfelsőbb Szovjet Állandó Bizottságai arra hivatottak, hogy rendszeresen ellenőrizzék a minisztériumok, főhatóságok, népgazdasági tanácsok tevékenységét és aktívan segítsék a Legfelsőbb Szovjet által elfogadott törvények és határozatok végrehajtását. A törvényhozó

¹⁶ „Pravda” 1961. február 21. 52. sz.

szervek munkájának megjavítása és a végrehajtó szervek felett gyakorolt ellenőrzésük megerősítése érdekében célszerűnek látszik a küldötteknek szakmai munkájuktól való rendszeres felszabadítása, hogy így az állandó bizottságok munkájában tevékenyen részt vehessenek.

A helyi körzetek állandó bizottságai mind több és több olyan kérdés megtárgyalásával és eldöntésével foglalkoznak, amelyek a végrehajtóbizottságok és azok szakigazgatási szerveinek hatáskörébe tartoznak. A dolgozók helyi szovjetjeinek (helyi öngazgatás) jogai olyan mértékben fognak kiszélesedni, hogy azok képesek legyenek saját maguk dönteni az összes helyi jelentőségű kérdésekben.

A program rámutat a járás megerősítésének különös jelentőségére. A szövetkezeti kolhoztulajdonnak az össznépi tulajdonhoz való közeledésével párhuzamosan, fokozatosan kialakul egy olyan egységes demokratikus szervezet, amely a járás összes vállalatainak, szervezeteinek és intézményeinek igazgatását ellátja.

A választhatóság elve, a képviseleti szervek és a választók előtti beszámolási kötelezettség fokozatosan kiterjed az állami szervek összes vezető dolgozóira és csökkenti az állami fizetett apparátus létszámát azzal a céllal, hogy az igazgatási munka tapasztalatait még nagyobb tömegek sajátítsák el, és hogy a munka ebben az apparátusban perspektivikusan megszűnjön önálló szakma lenni. Ilyen módon az államigazgatás társadalmi elemeinek fejlődésével egyidejűleg fokozatosan megszűnik az embereknek az a külön rétege is, amely — az állam létének jellemző vonásaként — kizárólag az igazgatás funkcióit látja el.

A szocialista államiság kommunista öngazgatásba való átalakulásának másik útja, a társadalmi szervezetek (szakszervezetek, komszomol, szövetkezetek stb.) szerepének növelése, az állami szervek funkcióinak e szervek hatáskörébe való átadása. Ebben a vonatkozásban nagy jelentősége van a társadalmi szervezetek további demokratizálásának, fizetett apparátusuk csökkentésének és munkájukban az öntevékenység elemeinek erősítésének stb.

A kommunizmusban a társadalom viszonyait a társadalmi szervezeteken keresztül szabályozzák. Ebből következik, hogy a szocialista társadalomban a társadalmi szervezetek szerepének növekedése, az állami funkciók hatáskörükbe való fokozatos átadása, a szocialista rendszer fejlődésének olyan törvényszerűsége, mely az államigazgatásnak a kommunista társadalmi öngazgatásba való átalakulását fejezi ki.

A társadalmi szervezetek hatáskörébe ma már számos olyan ügy tartozik, mint a testnevelés és a sport, az üdültetés és más kulturális jellegű kérdések intézése. A Kommunista Párt programja megállapítja, hogy továbbra is szükséges a társadalmi szervezetek hatáskörébe utalni olyan kérdések intézését, mint a mozik, színházak, klubok, könyvtárak és más felvilágosító

jellegű intézmények vezetése, amelyek eddig állami szervek hatáskörébe tartoztak.

Ami pedig azokat az állami funkciókat illeti, amelyek továbbra is az állami szervek hatáskörében maradnak, itt is szükséges a dolgozóknak e szervek munkájába való széleskörű bevonása. Nincs semmi kétség afelől, hogy a dolgozóknak az államigazgatás munkájában való részvétel formái tovább fognak nőni és fejlődni. A társadalmi rend védelmének funkcióját, már ma is, az állami szervekkel együtt, a népi druzsinák, a társadalmi bíróságok és más öntevékeny társadalmi szervezetek is megvalósítják.

A kommunizmus sikeres építésének előrehaladásával a társadalmi szervezetek hatáskörébe mind újabb és újabb állami feladatokat adnak majd át, ami minden sietség nélkül, de ugyanakkor folyamatosan megy végbe. Mindez a társadalmi élet különböző területein a társadalmi szervezetek befolyásának növekedését, az állami szerveknek a dolgozók társadalmi szervezeteihez való további közeledését eredményezi.

Ilyen módon előttünk két párhuzamos és egy célt szolgáló, mégpedig a dolgozók aktivitásának és öntevékenységének fejlődését szolgáló folyamat megy végbe: a társadalmi elemek (állampolgárok és társadalmi szervezetek) szerepének növekedése az állami szervek munkájában és az állami szervek funkciói egész sorának társadalmi szervek hatáskörébe való átadása.

*

Mint ahogy azt korábban is megállapítottuk, az állam elhalása és ezzel együtt a jog elhalása hosszú fejlődési folyamat következménye, amely csak a teljes kommunizmusban fejeződik be. A program rámutat, hogy az állam teljes elhalása számára mind belső feltételek (a fejlett kommunista társadalom felépítése), mind pedig külső feltételek (a szocializmus győzelme és megszilárdulása) szükségesek.

A szocialista állam elhalásának folyamata már jelenleg is, a kommunizmus kibontakozó építésének időszakában, felismerhető. Ez az állami kényszer és a kizárólag igazgatással foglalkozó társadalmi réteg fokozatos megszűnésében jut kifejezésre.

Ebben a vonatkozásban szükséges rámutatni néhány szerző helytelen álláspontjára, akik azt állítják, hogy a kommunizmus teljes felépítéséig csak az állam elhalásának feltételei teremthetők meg, de maga az elhalási folyamat csak a teljes kommunizmusban kezdődik.

Lenin rámutatott, hogy „Marx szerint a proletariátusnak az elhaló államra van szüksége, azaz olyan államra, amely úgy van berendezve, hogy azonnal kezdjen elhalni és hogy okvetlenül el is kelljen halnia”.¹⁷ Amennyiben

¹⁷ Lenin Művei: 25. köt. Budapest, Szikra 1952. 496. old.

a szocialista állam már keletkezésének első perctől kezdve a dolgozók legfontosabb érdekeit fejezi ki, annyiban megszűnt a szó igazi értelmében vett állam lenni. Az állam új típusának megteremtése bizonyos fokú kezdete az állam elhalásának, azonban ez a folyamat csak a szocializmus győzelme után fejlődhet ki.

N. Sz. Hruscsov, Sapiro amerikai újságíróval folytatott beszélgetés alkalmával 1957 novemberében kijelentette, hogy az „állam elhalásának folyamata nálunk már tulajdonképpen végbemegy”.¹⁸ Az amerikai szakszervezeti vezetőkkel folytatott beszélgetése alkalmával 1959. szeptember 25-én N. Sz. Hruscsov újra aláhúzta, hogy „a kommunizmus felé való haladással párhuzamosan nálunk mind szélesebb mértékben valósulnak meg olyan intézkedések, amelyek az állam elhalásához vezetnek”.¹⁹ Az energetikai építők össz-szövetségi értekezletén N. Sz. Hruscsov beszédében még egyszer visszatért ehhez a kérdéshez. „Mi olyan állam fokozatos elhalásának útját járjuk, amely csak a kommunizmus teljes győzelme után hal el”.²⁰ Végül nemrég N. Sz. Hruscsov rámutatott: „országunkban, ahol már rég nincsenek kizsákmányoló osztályok, az állam adminisztratív igazgatási szerveinek fokozatos elhalása megy végbe, elsősorban azoké, amelyek a kényszer funkcióit teljesítik”.²¹

Ilyen módon az állam elhalását vizsgálva, elkerülhetetlenül szükséges az adott fogalom kétféle értelmét egymástól elkülöníteni: az elhalást mint *fokozatos folyamatot*, és az elhalást mint ennek a folyamatnak *végző eredményét*. Mint *folyamat* az állam elhalása már most is végbemegy. Mint *végző eredmény* csak a teljes kommunizmusban valósul meg, amikor eltűnik az imperialista tábor és ennek megfelelően megszűnik az imperialista államok részéről fenyegető agresszió veszélye is.

A fogalom ilyen elhatárolását Lenin maga állapította meg. Rámutatott, hogy az állam elhalása a szocialista állam közvetlen lényegéből következik, mint olyan állam lényegéből, amely a többség uralmát valósítja meg a kizsákmányoló kisebbség felett. De az állam teljes elhalása számára — mint ezt Lenin nem egyszer megjegyezte, — teljes kommunizmus szükséges. Nem véletlen, hogy az „Állam és Forradalom” című munkájában Lenin különös hangsúlyt helyezett az állam elhalása folyamatának fokozatos voltára. „Az 'állam elhal' kifejezés igen szerencsésen van megválasztva, mert ez a kifejezés a folyamat fokozatosságára is, ösztönös voltára is rámutat.”²² „Éppen ezért csupán az állam elkerülhetetlen elhalásáról van jogunk beszélni, hangsúlyozva ennek a folyamatnak hosszú tartamát, hangsúlyozva, hogy ez

¹⁸ N. Sz. Hruscsov: Tartós békéért és békés együttélésért. Goszpolitizdat, 1958. 246. old.

¹⁹ N. Sz. Hruscsov: Békében és barátságban élni. Goszpolitizdat, 1959. 255—256. old.

²⁰ „Pravda” 1959. december 13.

²¹ A béke és a szocializmus kérdései 1961. I. sz. 10. old.

²² Lenin Művei: 25. köt. Budapest, Szikra 1952. 496. old.

attól függ, milyen gyorsan fejlődik a kommunizmus *végző foka*, és teljesen nyitvahagyva az elhalás határidőinek vagy konkrét formáinak kérdését, mint-hogy e kérdések megoldására anyaggal nem rendelkezünk.”²³

Az állam elhalási folyamatának további értelmezése szempontjából hatalmas elméleti és gyakorlati jelentősége van annak a következtetésnek, amelyet N. Sz. Hruscsov a Kommunista Párt XXI. kongresszusán tartott beszámolójában vont le: „Az állam elhalásának kérdése, ha azt dialektikusan értelmezzük, a szocialista államiségnek kommunista társadalmi öngazgatásba való átfejlődését jelenti.”²⁴ Ez a mély dialektikus formula teljes egészében kiküszöböli a szocialista állam megerősítésének szembeállítását annak fokozatos elhalásával, azaz társadalmi öngazgatásba való átalakulásával.

A szocialista állam megerősítésének kérdését Lenin rögtön a proletariátusnak hatalomra jutása után 1918 tavaszán „A programtervezet vázlatos fogalmazványa” c. munkájában felvetette. Rámutatott, hogy a párt feladata „a *szovjethatalomnak*, mint a proletariátus és a szegényparasztság (a félproletárok) diktatúrája formájának — a tapasztalat által már ellenőrzött, a tömegmozgalom és a forradalmi harc által teremtett formájának — *megszilárdítása és fejlesztése*. A *megszilárdításnak és a fejlesztésnek azoknak a feladatoknak a megvalósításában (szélesebb körű általános és tervszerű megvalósításában) kell állnia, amelyek történelmileg az államhatalomnak erre az új típusára hárulnak*”.²⁵

A továbbiakban Lenin megfogalmazta a szovjethatalomról szóló tíz tézisét, amelyben a szovjet állam megerősítésének széles programját tárja elének.

Ezekben a mély programtételekben Lenin megmutatta, hogy a szovjet állam megerősítésének folyamata az előtte álló feladatok tervszerű teljesítését teszi szükségessé. Minél sikeresebben és teljesebben hajtják végre ezeket a feladatokat, annál erősebbé és szilárdabbá válik a szocialista állam.

Más szóval az állam elhalásának dialektikája abban áll, hogy a szocializmusból a kommunizmusba való átmenet időszakában, amikor ez a folyamat végbemegy és amikor az állam teljes elhalása feltételeinek előkészítése megvalósul, az állam nem gyengül meg, hanem megerősödik. Az állam a társadalommal együtt erősödik meg, a társadalom egységének és tömörülésének erősödésével párhuzamosan.

A szocialista állam megerősítésének kérdését nem szabad leegyszerűsíteni és úgy értelmezni, mintha az a büntető szervek szerepének növekedését jelentené, habár természetesen a szocialista állam nem hagyhatja figyelmen kívül az imperialista államok létezését, amelyek képesek háborút kezdeni a Szovjetunió és más szocialista országok ellen. Éppen ezért állandóan erősíti

²³ Uo. 503. old.

²⁴ N. Sz. Hruscsov: Az SZKP. XXI. kongresszusa. Jegyzőkönyv I. köt. 102. old.

²⁵ Lenin Művei: 27. köt. Budapest, Szikra 1952. 143. old.

hadseregét és állambiztonsági szerveit. De a szocialista állam ereje nemcsak és nem annyira a kényszerítő szerveken múlik. A szocialista állam ereje szociális alapjának szilárdságában, a népnek a kommunizmus ügye és a szovjethatalom iránti odaadásában rejlik, abban, hogy a legteljesebb demokráciát valósítja meg a földön. Még az olyan intézmények ereje is, mint az állambiztonsági szerveké, elsősorban a tömegekkel és a társadalmi szervezetekkel való kapcsolatban rejlik, abban, hogy e szerveket munkájukban az egész nép támogatja és segíti.

Ebből következik, hogy a szocialista állam megerősítése egyet jelent a tömegek társadalmi aktivitásának és öntevékenységének fejlesztésével, az állami szerveknek a dolgozók széles tömegeivel való kapcsolata megerősítésével, a tömegeknek az állam iránti bizalma kiszélesítésével, a szocialista demokrácia fejlesztésével. A szocialista állam megerősítése jelenti továbbá az állam gazdasági hatalmának megerősítését, tekintélyének a nemzetközi életben való további gyarapítását, a hadseregnek és az ország védelmét szolgáló más állami szerveknek a megerősítését.

Államunk jelenleg a kommunizmus építésének hatalmas feladatait valósítja meg. E feladat teljesítése érdekében elkerülhetetlenül szükséges államunk további megerősítése.

Csak a kommunista társadalomban és csak azután, amikor megszűnik az imperialista tábor és ezzel együtt a külső támadás veszélye is, csakis ekkor jelennek meg az állam teljes elhalásának feltételei. Amíg ezek a feltételek nincsenek meg, népünk, a kommunista párt, a szovjet kormány egész figyelme a szovjet állam megerősítésére irányul.

A szocialista állam megerősítése, annak társadalmi kommunista öngazgatásba való átfeljlődésével párhuzamosan valósul meg.

Ennek az összetett folyamatnak a sikeres megvalósítását a kommunista párt vezető szerepe biztosítja. A kommunista párt a szovjet nép kipróbált vezetője, a szovjet állam vezető és irányító ereje, a dolgozók összes szervezeteinek, úgy az állami, mint a társadalmi szervezeteknek vezető magva. A kommunista párt biztosítja e munka szervezett, tervszerű, tudományosan megalapozott jellegét.

A párt a marxizmus—leninizmus tanítása által vezérelve harcol ezen eszmék realizálásáért, e tanítás továbbfejlődéséért, amelyet a kommunista építés gyakorlatának általánosításával állandóan gazdagít. A marxizmus—leninizmus eszméi a kommunista párt és annak lenini központi vezetősége bölcs politikájában öltönek testet, amelynek élén Hruscsov elvtárs áll. Az elmélet és a gyakorlat egységéből kiindulva a párt az utóbbi években komoly intézkedéseket tett az ipar és az építés igazgatásának átszervezésére, a mezőgazdaság igazgatásának átszervezésére, a népgazdasági tervezés további javítása érdekében stb. Az elmélet és a gyakorlat állandó kapcsolata a marxista—leninista tanítás életképességének és erejének záloga. A XX. és a XXI. párt-

kongresszus nagy lépést jelentettek előre a marxista—leninista gondolat továbbfejlesztésében, jelentős elméleti tételekkel gazdagították a tudományos kommunizmus elméletének kincsesárát. A két rendszer harcának és fejlődésének mély elemzése, a különböző szociális rendszerű országok békés egymás mellett élése elméletének gazdagítása, a háború elkerülhetőségéről szóló tétel és a háború teljes kiküszöböléséről szóló tétel felvetése, a szocializmusba való átmenet formáiról és útjáról szóló tétel kidolgozása, valóban a marxista—leninista elmélet igazi gazdagodását jelentik. Különösen jelentős a kommunizmus építése útjairól, formájáról és módszereiről szóló kérdések kidolgozása, a kommunizmus építésének alsó szakaszából a felső szakaszába való átmenet problémájának feltárása. Különösen nagy tudományos jelentősége van a szocializmus végső győzelméről szóló tételnek a Szovjetunióban, a kommunizmus anyagi-technikai bázisáról, a kolhoz szövetkezeti tulajdonnak az össznépi tulajdonnal való közeledéséről, azután pedig egyesüléséről szóló tételeknek, az elosztás formái fejlődéséről, a szocialista államiség a kommunista öngazgatásba való átnövéséről és más, a szocializmusból a kommunizmusba való átmenet aktuális problémájáról szóló tételeknek.

A marxista—leninista elmélettel felfegyverzett kommunista párt vezetése biztosítja az állam törvényeinek, valamint a társadalmi szervezetek határozatainak a társadalom objektív törvényeivel való összhangját, biztosítja, hogy helyesen tükrözzék a dolgozó tömegek igazi érdekeit és akarátát. A párt tekintélyének növekedését mutatja a párthatározatok kötelező jellegének az egész szovjet nép által való elismerése. A kongresszus és a központi vezetőségi pléniumok határozatait nemcsak a párt tagjai, nemcsak a munkásosztály, hanem az egész nép a cselekvés vezérfonalaként fogadja el.

Ahhoz, hogy a kommunista párt vezető szerepét igazán betölthesse, elkerülhetetlen tagjai öntudatának és elméleti színvonalának emelése, szükséges, hogy a párt tagjai helyesen értelmezzék és teljesítsék társadalmi kötelességüket és egész tevékenységüket a kommunizmus építése ügyének rendeljék alá és hogy betartsák a kommunista erkölcs magas követelményeit. Ez csak a lenini irányvonal megvalósítása útján lehetséges. Továbbá szükséges, hogy állandó harcot folytassunk a burzsoá ideológia, a modern revizionizmus, a dogmatizmus és a szektárianizmus ellen.

Megvalósítva a dolgozók kommunista szellemben való nevelését, a párt állandóan új erőkkel erősíti sorait, olyan erőkkel, akik élenjárnak a munkában, akik magukévá teszik a párt programját és teljesítik szervezeti szabályzatának követelményeit.

A modern revizionisták támadják a párt vezető szerepéről szóló tételt és támadják e vezető szerep erősítésének szükségességéről szóló tételt is. Azt követelik, hogy a kommunista pártot „hatalmi tényezőtől” politikai felvilágosító intézménnyé változtassák át. Azzal ijesztgetnek, hogy a kommunista párt szerepének megerősítése annak a társadalomtól való elszakadását

eredményezi és a párt a társadalom felett álló erővé válik. A revizionistáknak ez a tétele tulajdonképpen a szocialista állam gyengítését segíti elő. A történelmi tapasztalat arra tanít, hogy csak haladó elmélettel felfegyverzett, harcedzett párt vezetése alatt képes a munkásosztály arra, hogy a dolgozókat a tőke igájából megszabadítsa és felépítse a szocialista társadalmat, hogy biztosítsa a fejlődést a kommunizmus irányába. A revizionisták azt javasolják, hogy a párt csak felvilágosító munkával foglalkozzék és térjen ki a legfontosabb állami, gazdasági és szervezeti kérdések eldöntése elől. De ha ez így lenne, akkor az irányító és gazdasági apparátust elkerülhetetlenül az elmaradott, öntudatlan burzsoá ideológiával megfertőzött elemek lepnék el. A kommunista pártnak a társadalomtól való elszakadását hangoztató rágalmakat pártunk elmélete és gyakorlata teljesen megcáfolja. A párt — mint Lenin tanította, nem oldódhat fel a dolgozók elmaradott rétegeiben, hanem köteles azok politikai öntudatát állandóan emelni. A párt létszámának állandó növekedése, amely a felnőtt lakosság több mint 6%-át teszi ki, a tömegek kommunista öntudatának állandó emelkedéséről tanúskodik, továbbá arról tanúskodik, hogy a dolgozók újabb és újabb tömegei felelnek meg a párt tagjai számára felállított követelményeknek.

A párt a dolgozók aktív erejével állandóan erősítve sorait és munkálkodva a dolgozók öntudatának állandó emelésén, előkészíti a feltételeket a társadalom tagjai kommunista öntudatának olyan arányú felemelése számára, amikor mindenki eléri a vezető erő színvonalát.

Elvetve a revizionistáknak a kommunista pártra gyakorolt támadásait és a párt vezető szerepének meggyengítését célzó javaslatait, a párt abból a lenini eszméből indul ki, hogy a szocialista állam elképzelhetetlen a kommunista párt vezető szerepe nélkül, hogy a kommunizmus építése nem a párt vezető szerepének gyengítését, hanem annak megerősítését teszi szükségessé.

Mint a program megállapítja „a párt szerepének növekedését a szovjet társadalom életében a fejlődés új szakaszán a következő okok magyarázzák:

— növekednek a kommunista építés arányai, a feladatok bonyolultabbak lesznek, és ez a politikai és szervezeti irányítás magasabb színvonalát követeli meg;

— fokozódik a tömegek alkotó aktivitása, a dolgozók újabb milliói kapcsolódnak be az államügyek és a termelés irányításába;

— tovább fejlődik a szocialista demokrácia, növekszik a társadalmi szervezetek szerepe, kibővül a szövetségi köztársaságok és helyi szovjetek hatásköre;

— növekszik a tudományos kommunizmus elméletének, alkotó fejlesztésének és propagandájának jelentősége, amely erősíti a dolgozók kommunista nevelését és a harcot a múlt maradványainak leküzdéséért, amelyek az emberek tudatában még megvannak”.

Következésképpen, a kommunizmus kibontakozó építésének időszakában a párt szerepe mind a gazdasági élet vezetése, mind a dolgozók kommunista nevelése területén, valamint a kommunizmus anyagi és ideológiai feltételének megteremtésének vonatkozásában növekedni fog; növekedni fog a társadalmi és az állami élet további demokratizálásával, a kényszer alkalmazásának szférája szűkítésével és a meggyőzés módszerének megerősödésével, valamint a társadalmi szervezetek növekvő aktivitásával kapcsolatban is. Ilyen körülmények között még nagyobb jelentőségűvé válik a kommunista párt szerepe, irányító tevékenysége, amely a tömegek alkotó aktivitásának lelkesítője és szervezője. A párt egész tevékenységében a nevelés és a meggyőzés módszere, a tömegek öntudatára, azok gyakorlati tapasztalatára támaszkodik.

Csak a kommunista párt, amelyet tevékenységében a marxizmus—leninizmus nagy eszméje vezérel, rendelkezik a tömegek szervezésének és nevelésének azzal a gigantikus tapasztalatával, amely képessé teszi őt arra, hogy az egész nép tevékenységét vezesse és irányítsa a Föld legigazságosabb társadalmára, a kommunista társadalom megteremtése érdekében.

Felvetődhet az a kérdés, mi lesz a párt sorsa a kommunizmus felépítése után? A Komintern II. kongresszusa a kommunista párt és a proletárforradalom szerepéről szóló határozatában megjegyezte, hogy azután, amikor a kommunizmus megszűnik a harc objektumának lenni, a kommunista párt teljes egészében összeolvad a munkásosztállyal és az egész munkásosztály kommunistává válik. Teljesen érthető, hogy a párt erősítve sorait a dolgozók legaktívabb elemeivel és emelve azok öntudatát, előkészíti a feltételeket arra, hogy minden dolgozó öntudata a vezető erő öntudatának színvonalára emelkedjék. De amikor a mi pártunk sorsáról beszélünk, nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt, hogy a kommunizmus anyagi-technikai bázisának megteremtése jóval könnyebb dolog, mint a társadalom összes tagjai öntudatának a vezető erő öntudatának színvonalára való felemelése. Az utóbbi jóval több időt vesz igénybe.

Ezért azt mondhatjuk, hogy a párt szerepet fog majd játszani a fejlett kommunista társadalom meghatározott szakaszán is, irányítani és koordinálni fogja a kommunista öngazgatási szervek szerteágazó rendszerének tevékenységét, amelyek a társadalom bonyolult és sokoldalú ügyeit hivatottak intézni.